

Türküstany we türkleri böleklän hilegär adam

Category: Edebi makalalar, Kitapcy

написано kitapcy | 24 января, 2025

Türküstany we türkleri böleklän hilegär adam TÜRKISTAN'I VE TÜRKLERI PARÇALAYAN SINSI ADAM

Türkistan Türklerinin parçalara bölünerek Rus potasında eritilmeleri işinde "dil"i silah olarak kullanan bir Rus müsteşrik: Nikolay İvanoviç İlminsky

Kazan Din Akademisi'nde profesör olan İlminsky, Türklerin Kril alfabesi kullanmaları, İslâm harflerini bırakmaları ve Türkçe'deki Arapça, Farsça kelimelerin öz Türkçe olanlarla değiştirilmeleri yönünde önemli faaliyetlerde bulunmuş; asimilist Rus devletinin bu yönde politikalar üretmesini de temin ederek maksadına ulaşmıştır. Onun asıl önemli tarafı, bir milletin kadim diliyle oynamanın o milletin çözülmesinde ne müthiş bir silah olduğunu kavramış bir misyoner olmasıdır.

- Orduların Yapamadığını Yaptı

Türkistan'ın işgalinin gerçekleşmesi için İgnatiyev'in oynadığı siyasî rol ne ise, İlminsky'nin kültür alanında yaptığı da hemen hemen aynıdır. Daha önce de belirttiğimiz gibi İgnatiyev, Türk halklarının siyasî yönden ayrılmaları, hanlıklar halinde yaşayan Türklerin birbirine düşman olmaları, birbiriyle savaşmaları için entrikalar çevirmiştir. İlminsky ise dili, dîni ve milliyeti bir olan Türkistan Türklerinin kültür ve dil bakımından bölünmesi yolunda kafa yormuş, projeler üretmiş, bu uğurda gayret sarf etmiştir.

Bundan dolayı, Türkistan ve genel olarak Rusya'daki Türklerle ilgili, işgal sonrası Rus kültür politikasında en önemli isim, Nikolay İvanoviç İlminsky 'dir (1822-1891).

İlminsky, Kazan Ruhanî Akademisi'nde tahsil gördü ve orada

öğretmenlik yaptı. Rusya'daki azınlıkları, bilhassa Türkleri Hristiyanlaştırmak için çalıştı. Tatarca ve Arapça öğrendi. 1851-1854 yılları arasında Sibirya, Filistin ve Mısır'da bulundu. Burada İslâmiyet'i tetkik etti. 1891'de Kazan Üniversitesi Türk-Tatar Kürsüsü profesörlüğüne tayin edildi. 1863'de onun teşebbüsü ile «Vaftiz edilen Tatarlar için merkezî okul» açıldı. 1872'de Rus Yabancı Seminerinde Rus alfabesini esas alarak Çuvaş, Tatar, Mari, Udmurd, Yakut vb. Türk toplulukları için alfabeler hazırladı.

Kazan Din Akademisi'nde profesör olan İlminsky, Türklerin Kril alfabesi kullanmaları, İslâm harflerini bırakmaları ve Türkçedeki Arapça, Farsça kelimelerin öz Türkçe olanlarla değiştirilmeleri gerektiğini söylemiştir. Daha önce katı bir şekilde uygulanmak istenen kültürel Ruslaştırma politikası tepkilere sebep olmuş;

Müslümanların daha şuurlu bir şekilde dinlerine ve kültürlerine sahip çıkmalarına yol açmıştı. Bunun üzerine, 1863'ten itibaren İlminsky'nin olgunlaştırdığı yeni bir politika tatbikat sahasına konulmak istenmiştir. Bu politika yeni bir Tatar (Türk) aydını oluşturmayı hedefliyordu. Bunlar Ortodoksluğu kabul edecek, fakat Türkçe konuşup yazacaktı. Dinsiz Rus oluşturmaktansa gayri Rus Ortodoks oluşturma projesi daha kabul edilebilirdi. Bu politika ile kısa zamanda büyük başarı elde edildi. 1865 ile 1900 yılları arasında yaklaşık 100.000 Tatar Hristiyan oldu. Bununla beraber, proje bu yönüyle daha fazla ileriye gidemedi. Çünkü Rus kilisesi böyle bir projeye muhalifti. Kısmî başarıya rağmen, kilise, ancak bir Rus'un tam bir Ortodoks olabileceğini belirtiyor ve kutsal törenlerin Tatarca olarak yapılmasının, hazmedilmesi zor bir uygulama olduğunu söylüyordu.

- İlminsky Metodu

İlminsky metodunun Çarlık döneminde uygulamaya konulan, fakat asıl Bolşevik ihtilâlinden sonra neticesi alınan tarafı, aynı Türk boylarını ayrı milletler haline getirme projesidir. Her Türk boyunun Türkçesi, tabiatıyla diğerleri ile az çok fonetik

ve diğerk özellikleri bakımından farklılıklar taşımaktaydı. Matbaa, gazete ve diğerk toplu iletişim araçlarının olmadığı dönemde bu farklılıklar tabii sınırları içerisinde belli bir seviyeye kadar gelişmiş olmakla birlikte, Türkistan ve Rusya'daki Türklerin birbirlerini rahatlıkla anlayabilmesi bir yana, Balkanlar'dan giden bir Türk dahi Türkistan'ın her bölgesinde yaşayan Türklerle anlaşabilmekteydi. Nadir Devlet'in 1917 İhtilâli sonrasındaki gelişmeler hakkında tespit ettiği aşağıdaki hususların başlangıcı; işgal sonrası, yani 1860'lara, İlminsky'nin projelerini ortaya koyduktan sonraki dönemine rastlar.

Çarlık yönetiminin Türk halklarıyla ilgili kültür politikası, her Türk boyu için ayrı fonetik ve orfografik özelliklere sahip alfabeler teşkil ederek Türk boylarını, eski eserlerini okuma ve inceleme imkânından mahrum etmiş, onların birbirleriyle eskisi gibi rahatça anlaşmalarına set çekmiş oldu. Hatta birbirleriyle tamamen kaynaşmış olan İdil-Ural bölgesinin sakinleri, Tatar ve Başkurt boyları hem siyasî ve hem de kültürel yönden parçalanmış, değişik alfabeler kullanma mecburiyetinde kalmışlardı.

Çarlık idaresinin Gürcü, Ermeni gibi başka azınlıkların değil de, Türklerin soyadlarının sonuna Rus dilinin ses uyumuna, dilbilgisi kaidelerine uygun olarak takılan «ev», «ov», «ski», «n» gibi sufekslerle (sonek) Türk soyadlarına Rus ismiymiş gibi hava verme eğilimi Sovyet devrinde de aynen muhafaza edilmişti. Bunun dışında, Sovyet devrinde Türk ana babalar çocuklarına, «enternasyonalizm» adına, yabancı, bilhassa Rusça adlar takmaya teşvik edilmişti.

- Sinsi Rus Müfradatı

İlminsky ile başlayan program, bölgenin hâkim ırkı ve kültürünü temsil eden Türklere kendi dillerini, kültürlerini, tarihlerini unutturma yönündedir. Böyle bir metot, Rus işgali ile Türk ve İslâm kültürünü ve toplumunu eritme süreci açısından son derece başarılı uygulanmıştır. Bu uygulama Sovyetler Birliği döneminde çok değişik alanlarda kendini

göstermiştir.

1993 Haziran'ında kendisiyle görüştüğümüz, Almatı Uygur Eğitim Müsteşarı Bibi Hatun, Kazakistan'da her boyun ayrı bir lisesi olduğunu, meselâ Kazakistan'da Uygur çocuklarının Kazak liselerine, Kazak çocuklarının Uygur liselerine gidemediğini söylemişti. Sokakta karşılaşılan bir Uygur ile Kazak'ın aralarında Uygurca veya Kazakça konuşmalarının mümkün olmadığını, çünkü bugün artık birbirlerini anlamalarının imkânsız olduğunu belirterek, bunun altındaki Rus müfredatının şu özelliğini anlatmıştı:

«Okulların fen ve matematik kitapları ve müfredatını her bölgenin eğitim ve öğretim görevlileri serbestçe tayin eder ve kitapları basar. Tarih, coğrafya, edebiyat ve dil derslerinin müfredat programları ve kitapları Moskova'dan gelir ve uyulması mecburidir.» Toplumun tarihini unutturma ile milletin ve toplumun varlık sebebi olan unsurları ortadan kaldırma ve böylece asimilasyona yahut sömürülmeye en müsait hale getirme süreci arasında son derece önemli bir bağlantı vardır:

«Toplumun tarihini zorla unutturma ve böylece tarihî olan her şeye karşı çıkma gibi radikal unutturma olgularına sıkça rastlanmaktadır. Bu, toplumun tarih kadrosuna; bir veya birkaç sosyal hayat alanına ait tarihî mirasına münhasır olabileceği gibi, bütünüyle tarihî olan her şeyi de kapsayabilir. Güdümlü toplum oluşturma gibi diplomatik amaçlara matuf bu olgu, bir raddeye kadar başarılı olmaktadır. Ama mekanik bir ünite olmayan toplum, uygun şartlarda, unuttuğu her şeyi, cılız gölgeler halinde dahi olsa tekrar hatırlamaktadır. (Türkiye'de yaşanmış), Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinde halen yaşanmakta olan hadiseler, bahis konusu olgunun en yakın ve ilginç örnekleridir. Bu toplumların bütün enerjilerini, geçmişlerini öğrenmeye hasretmiş oldukları gözlemlenmektedir.

Zorlayıcı sebepler veya kendi tercihleriyle tarihine sırt çeviren toplumların üretkenliği ve tarih yapma görevi büyük ölçüde yozlaşmaktadır. Çünkü toplumun dünü bugününü besliyor. Yarınla bilenerек yoluna devam edebiliyor. Beslenme kaynağı kurutulunca; kendini, varlık alanına yeni çıkmış bir beşerî ortaklık gibi görüyor. Bu bakımdan, köklerinden koparılmış bir

toplumun; kendini uzay boşluğunda hissetmesi, sıçrama taşma ayağını koyamadığı için önüne çıkan mâniaları aşmak üzere tutarsız ve acemice hamlelerde bulunması, daha da kötüsü başka toplumların güdümünde silik bir figüran durumuna düşmesi kaçınılmazdır... Hiçbir tarihî altyapısı olmayan ve olsa da bundan habersiz bulunan toplumların siyasette, eğitimde, düşüncede ve ekonomide müspet sonuçlarla tarih yapma rolü ifa etmesi akla yatkın değildir...»

- Ceditçiler

Rus yöneticilerinin ve bilginlerinin Türkleri Ruslaştırma istikametindeki gayretleri 19. yüzyılın başından itibaren değişik ürünler vermeye başlıyor:

Türklerin varlıklarını devam ettirmeleri, sosyal ve kültürel değerlerini geliştirmeleri için, az veya çok Rusların asimilist politika unsurlarını savunan Türk aydınları ortaya çıkıyor. Bunların asıl hedefleri, Türk unsurunun haklarını savunur hale getirmek, güçlendirmek, kalkındırmak olmakla beraber; «bu yoldaki tavsiyelerinin, daha önce halkın tepkisini çeken Rus uygulamalarına benzerliği, muhâfazakâr ulemâ ve onların tesiri altındaki geniş halk kitleleri tarafından büyük tepkiyle karşılanmış, hatta bu gibi aydınlar Rus yöneticileri ile bir tutulmuştur.

Ceditçiler veya yenilikçiler olarak bilinen ve İsmail Gaspıralı ile başlatılan bu hareket ile Türklerin Rusça öğrenmeleri, Rus okullarında okumaları, yeni tarz bir yazı öğrenmeleri, medrese ve mevcut eğitim sistemine savaş açılması gibi; birçokları belli bir dereceye kadar İlminsky'ninkine benzer teklifler gündeme gelmiştir. Rusya, Türkleri arasındaki mevcut boy bölünmelerine bir boyut daha katan, «ceditçi – kadimci» ayrılığı, müstakil bir yazı konusu olacak kadar önem arz etmektedir.

Prof. Dr. Alaaddin YALÇINKAYA. Edebi makalalar